

CÜHEYNE (Benî Cüheyne)

(بنو جينة)

**Kahtânîler'den Kudâa'ya mensup
bir Arap kabilesi.**

Cüheyne kabilesinin Kudâa'ya kadar nesep silsilesi şöyledir: Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslûm b. Hâfî b. Kudâa. Kudâa'nın diğer kolları Belî, Mehre, Behrâ, Uzre, Kelb ve Tenûh ile yakın akrabalığı olan Cüheyne, kendi arasında birçok kol ve aşirete ayrılarak büyük bir kabileyi meydana getirir. İslâm'dan önceki devirde önceleri Necid'de yaşarken daha sonra Medine civarında Kızıldeniz ile Vâdîlkurâ arasına, özellikle Yenbû bölgesine yerleştiler. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman onlar bu bölgede idiler. Hemen ilk zamanlarda İslâm hâkimiyetini kabul ederek Hz. Peygamber'le anlaşma yapan, ardından da İslâmiyet'e giren Cüheyneliler, bundan böyle İslâm'ın sâdik taraftarı olarak kaldılar. Bu kabilenin faziletine dair rivayet edilen hadislerin birinde Hz. Peygamber'in adlarını saydığı bazı kabilelerle birlikte Cüheyneliler'in kendisine yardımcı olduğunu onların da Allah ve Resulü'nden başka yardımcıları bulunmadığını söylediği görülmektedir (Buhârî, "Menâkıb", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 188-195). Cüheyneliler Bedir Savaşı'nda İslâm ordusunda yer aldılar. Aynı şekilde Mekke'nin fethinde ve Huneyn Gazvesi'nde de bulundular.

Ridde* olaylarını benimsemeyen Cüheyneliler'in birçoğu dört halife döneminde fetih hareketlerine katılarak Suriye, Irak ve Mısır topraklarına yerleştiler. Bir kısmı ise eski bölgelerinde kaldılar. Bunlara bugün de rastlanmaktadır. Mısır'a yerleşenleri zamanla Aşağı Mısır'dan Yukarı Mısır'a doğru ilerleyerek Fâtımîler devrinde burada önemli icraatta bulundular.

III. (IX.) yüzyıldan itibaren Sudan üzerine yürüten Cüheyneliler Habeşistan'a da seferler düzenlediler. Bu kabilelerden bir grubun Endülü's'e giderek orada yerleştiği de bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde Cüheyne'nin tarihi tesbit edilmemekle beraber bugün dahi bazı Arap kabilelerinin Cüheyne'nin izlerini taşıdığı kaydedilmektedir.

Abdülkerim Mahmûd Hatîb, *Târîhu Cüheyne* adlı eserinde (Riyad 1405/1984) Cüheyne kabilesi ve bu kabileye mensup tanınmış şair, sahâbî ve muhaddis-

ler hakkındaki bilgileri bir araya getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Menâkıb", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 188-195; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, bk. İndeks; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 444-445, 478-479, 485-486; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 247; V, 429; Kal-kaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 204-206; Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XIII, 139-141; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ'i li'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, s. 216-217; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *el-Kabâ'ilü'l-'Arabiyye ve selâ'ilühâ fî bilâdinâ Filistin*, Beyrut 1986, s. 55-58; C. H. Becker, "Cüheyne", *İA*, III, 238; M. J. Kister, "Kudâ'a", *EL²* (Fr.), V, 314-318.

AHMET ÖNKAL

CÜLÂS b. SÜVEYD

(جلاس بن سويد)

Cülâs b. Süveyd b. Sâmit el-Ensârî

Sahâbî.

Evs kabilesine mensuptur. İlk zamanlarda müslûman olduğunu iddia etmesine rağmen İslâmiyet'i benimsememiş ve diğer münafıklarla birlikte İslâm'ın aleyhinde bulunmuştur. Nitekim Tebûk Seferi'nde (8/629) imanı zayıf bazı kimseleri, hristiyanların çok güçlü olduğu propagandasıyla bu sefere katılmama-ya ikna etti. Tebûk'te nâzil olan ve bu savaşa katılmayanları kınayan âyetleri kastederek, "Muhammed'in Medine'de kalan kardeşlerimiz hakkında söylediği doğru ise biz eşeklerden de beter olalım" dedi. Bu sözler üzerine üvey oğlu Umeyr b. Sa'd ile aralarında ciddi bir tartışma geçti ve Umeyr Hz. Peygamber hakkındaki sözlerini ona bildireceğini söyledi; sonra da Resûlullah'a giderek Cülâs'ın sözlerini nakletti. Hz. Peygamber Cülâs'ı yanına çağırttı. Umeyr'in anlattıklarına karşı bir diyeceği olup olmadığını sordu. Cülâs böyle bir söz sarfetmediğini, Umeyr'in yalan söylediğini iddia etti. Bunun üzerine Umeyr Cenâb-ı Hakk'a yalvararak kimin yalan söylediğine dair âyet indirmesini niyaz etti. Bir müddet sonra nâzil olan âyet (et-Tevbe 9/74), münafıkların Hz. Peygamber aleyhindeki tutumlarından vazgeçerek tövbe etmelerinin kendileri için daha iyi olduğunu bildirdi. Cülâs da suçunu itiraf ederek tövbe etti ve samimi bir müslûman oldu. Ondan herhangi bir rivayetin gelmediği anlaşılmaktadır.

Cülâs'ın kardeşi Hâris bir ara irtidad ederek Mekke'ye kaçmıştı. Sonraları yaptığına pişman olup Medine'ye döndü. An-

cak yakalandığı takdirde öldürüleceği korkusuyla şehre giremediği için Medine yakınlarında bir yerde saklandı ve Cülâs'a haber göndererek Resûlullah'tan af dileyceğini, kabul etmediği takdirde uzaklara kaçacağını bildirdi ve ondan aracı olmasını istedi. Bunun üzerine Cülâs Hz. Peygamber'den kardeşi için af diledi. Bu hadise dolayısıyla tövbe edenlerin bağışlanacağına dair Âl-i İmrân sûresinin 89. âyeti nâzil oldu.

Cülâs b. Süveyd'in vefat tarihi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzi*, III, 1003-1006; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 375-376; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, Haydarâbâd 1318, I, 97-98; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1387/1968, s. 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 347; İbn Hacer, *el-İşâbe (Bicâvî)*, I, 493-494, 576-578; Ebû's-Suud, *Tefsîr*, Kahire 1347, II, 283; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2592; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 199-202.

MÜCTEBA UÇUR

CÜLENDÂ b. MES'ÜD

(جلندی بن مسعود)

Cügendâ b. Mes'ûd b. Ceyfer
b. Cügendâ el-Ezdî

(ö. 134/751)

**Uman İbâzî imamlarının ilki
ve önde geleni.**

Son Emevî halifesi Mervân b. Muhammed zamanında ayaklanan ve 129 (747) yılında öldürülen İbâzî reislerinden Tâlibü'l-Hak Abdullah b. Yahyâ'yı desteklemiştir.

İlk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh devrinde (750-754) Uman'a önce Cünâh b. Ubâde, sonra da onun oğlu Muhammed b. Cünâh vali olarak tayin edildi. Ancak Uman İbâzîleri, valiler kendilerine oldukça yumuşak davranmış olmalarına rağmen Seffâh'a biata yanaşmadılar; istiklâllerini ilân için teşebbüse geçtiler ve aralarında en âdil ve en faziletli olarak tanınan Cügendâ b. Mes'ûd'u imamlığa seçtiler (132/750).

Seffâh, Uman bölgesindeki Hâricîler'in itaat altına alınmaları için Hâzîm b. Huzeyme kumandasında bir kuvvet gönderdi. Basra'dan deniz yoluyla ayrılan Hâzîm, Uman sahillerindeki Cezîretü Berkâvân'da bulunan Şeybân b. Abdülazîz el-Yeşkûrî el-Hâricî başkanlığındaki Süf-rîler'i buradan uzaklaştırdı. Uman sahillerine kadar kaçan Şeybân, Cügendâ tarafından Uman'a sokulmadı ve adamlarıyla birlikte öldürüldü. Böylece Hâzîm

CÜLENDÂ b. MES'ÜD

Uman'a girdiğinde karşısında İbâzîler'den başka itaat altına alınacak kimse kalmamıştı. İbâzîler Seffâh'a itaat ve bi'atı reddedince şiddetli bir savaş başladı. İlk anda Umanlı pek çok İbâzî öldürüldü. Daha sonra Hâzım İbâzîler'in direnişlerini kırmak için ahşap evlerde oturmakta olan Umanlılar'ın evlerini ateşe verdi. Bu durum karşısında kadınlarını ve çocuklarını kurtarmak için savaş düzenini bozan Uman İbâzîleri'nin üzerine hücum eden Hâzım, 134 (751) yılında savaşı kazandı. Savaş sonunda aralarında Cülendâ'nın da bulunduğu 10.000 dolayında İbâzî hayatını kaybetti. İbâzî kaynaklarına göre Uman imamlarının adalet, ihsan, sıdk, basiret, mârifet, verâ, zühd ve fazilet bakımından en üstünü olan Cülendâ'nın ölümünden sonra Uman İbâzîliği yok olma tehkilesi ile karşı karşıya kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Ya'kübi, *Târîh*, II, 339; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 1949; III, 77-79; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 355, 452; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 57; Selîl b. Razîk, *History of Imams and Sayyids of Omân* (trc. G. P. Badger), London 1871, s. 7-8; Sâlimî, *Tuhfetü'l-a'yân bi-sireti ehli 'Umân* (nşr. Ebû İshak İbrâhim Ettafeyyîş), Kahire 1380/1961, I, 88-103; E. Ruhi Fiğlalı, *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 95, 97; W. Arafat, "al-Djulanâ", *El²* (İng.), II, 592.

ETHEM RUHİ FİĞLALI

CÜLÜS

(جُلوس)

**Hükümdarların
ve özellikle Osmanlı şehzadelerinin
tahta geçmesi hakkında
kullanılan bir tabir.**

Cülûs Sistemi. Arapça bir kelime olan ve sözlükte "oturmak" anlamına gelen cülûs tabirinin oldukça eski bir tarihe sahip olduğu görülmektedir. Minyatürlerde Hz. Süleyman çok defa taht üzerine oturmuş halde tasvir edilmiştir. İslâmiyet'te gerçek hâkimiyet Allah'a aittir ve insan yeryüzünde O'nun halifesidir (el-Bakara 2/30; Sâd 38/26). Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir imam seçilmiş ve ona halef olmuştur. Hz. Ömer ise Hz. Ebû Bekir'in vasiyetiyle halife olmuş, onun halifeliği yine bütün müslümanlarca onaylanmıştı. İslâmiyet'in ilk zamanlarında halife biatla yani bir nevi seçimle iş başına gelirken Emevîler'den itibaren (Hz. Muâviye oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmişti) hilâfet saltanatı ve hânedanlık şekline dönüşmüş ve yüzyıllarca bu şekilde devam etmiş-

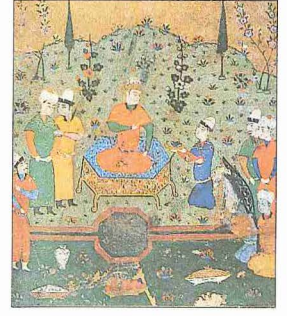
tir. Emevî halifelerinden Muâviye b. Ebû Süfyan, Mervân b. Hakem, Yezîd b. Velîd b. Abdülmelik ve Mervân b. Muhammed hariç diğerleri veliaht tayin edilerek hilâfet makamına geçmişlerdir.

Abbâsîler mevkileri itibarıyla tabii olarak Sâsânî Devleti'nin müessesesi, usul ve kanunlarından etkilenmişler, buna İslâmî kanunları da katarak bir hilâfet teşkilâtı kurmuşlardır. Abbâsîler'de veliahtlığa fazla önem verilmemiş ve hânedan mensupları zaman zaman halifelik için çetin mücadelelere girmişlerdir.

Orta Asya Türk devletlerinde hâkimiyetin hana doğrudan gökten yani Tanrı'dan geldiği kabul edilirdi, fakat saltanatın intikali hususunda yetkili merci kurultaydı. Karahanlılar'da en büyük kardeş hükümdar adayı sayılırsa da genellikle hânedan üyelerinden en nüfuzlusu ve en asili kurultay tarafından han seçilirdi. Moğollar'da da bütün şehzadeler aynı hakka sahip oldukları için şahsî meziyet ve başarı tercih sebebiydi. Nitekim Cengiz Han sağlığında öteki oğullarının rızasını alarak ortanca oğlu Ögedey'i veliaht tayin etmişti. Abaka Han, istemediği halde kurultay tarafından babası Hülâgû'nun yerine hükümdar seçilmişti. İran Moğolları (İlhanlılar) büyük Moğol kağanına tâbi olduklarından yeni hükümdarın (ilhan) cülûsu mutlaka kağan tarafından saltanat menşuru, hil'at ve külâh (taç) gönderilerek tasdik edilirdi. Fakat bu usul Gazan Mahmud Han'ın cülûsuna kadar devam etmiş, müslüman olan bu hükümdarın kağanı tanımamıştır. Yeni hükümdarın cülûsu münecimbaşı tarafından belirlenen eşref-i sâat'te olurdu. Abaka Han'ın cülûs saatini ünlü İslâm bilgini Nasîrüddîn-i Tûsî belirlemişti.

İslâm öncesi Türk devletlerinde hânedan üyelerinin tahtta eşit hakka sahip olması, zaman zaman taht kavgalarına ve devletin zayıflamasına sebep oluyordu.

İlhanlı
Hükümdarı
Argun Han'ın
cülûsunu
tasvir eden
bir minyatür
(Oriental
Miniatures,
Taşkent 1980,
resim 25)

du. Aynı usul müslüman Türk devletlerine de geçmiş, ülke toprakları hânedanın ortak malı sayılmıştır. Türkler'in İslâmî devirde kurdıkları devletlerden biri olan Büyük Selçuklular'da da tahta geçişte kesin bir kural yoktu. Bunun sonucu olarak sultanların daha sağlığında veya ölümlerinden hemen sonra saltanat mücadeleleri başlardı. Hânedan üyelerinin her biri hayatını ortaya koymak suretiyle böyle bir mücadeleye her an katılabilirdi. Hükümdar tarafından bir veliaht tayin edilmiş olsa bile onun ölümünden sonra bu tayin hukukî değerini kaybediyordu. Zira hükümdarın ölümüyle birlikte bütün kanunlar ve hukukî tasarruflar yeni hükümdarın tasdikine kadar hukukî mesnedden mahrum sayılmaktaydı. Nitekim Büyük Selçuklular'ın ilk hükümdarı Tuğrul Bey, üvey oğlu Süleyman'ı veliaht seçtiği halde Süleyman kardeşi Alparslan tarafından tahttan uzaklaştırılmıştır. Aynı şekilde Berkيارuk da Sultan Melikşah tarafından tahta aday gösterilmişken Terken Hatun kendi oğlu Mahmud'u sultan ilân ettirmeyi başarmıştır. Yine Sultan Berkيارuk'un oğlu Melikşah'ı Sultan Muhammed Tapar, onun veliaht oğlu Mahmud'u da amcası Sencer bertaraf etmişlerdir.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun devamı olan Anadolu Selçukluları'nda da durum pek farklı değildi. I. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra oğullarından Melikşah

Abaka Han
ve Gazan
Mahmud Han'ın
cülûslarını
tasvir eden
iki minyatür
(Oriental
Miniatures,
Taşkent 1980,
resim 24, 26)

